

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ЕМОЦІЇ

Глобалізація зробила емоції конче необхідними для розуміння складності світу, у якому ми живемо. Переобільшені зусиллями медіа, вони відображають та реагують на глобалізацію і, своєю чергою, впливають на геополітику. Може, глобалізація і зробила світ «нудним»¹⁰, якщо процитувати знамениту метафору журналіста Томаса Фрідмана, але є запальним як ніколи.

Незабаром ми розглянемо причини, але спочатку маємо прояснити природу глобалізації, бо багато людей її неправильно розуміють. У своїй книжці «Лексус і оливкове дерево»¹¹ Фрідман означує глобалізацію як міжнародний лад, який замінив панівний порядок часів «холодної війни». На відміну від останнього, глобалізація – це не статичний, а динамічний поступальний процес, що передбачає неминучу інтеграцію ринків, національних держав і технологій ще небаченого розмаху у такий спосіб, який надає можливість окремим особам, корпораціям і державам впливати на світ більше, швидше, глибше та з меншими витратами, ніж будь-коли раніше. Цей самий процес призводить до потужної негативної реакції з боку тих, кого він покалічив, чи тих, кого він залишив осторонь нового ладу.

Для багатьох людей, а надто опонентів, глобалізація дорівнює американізації. Поширення американського впливу – політично-

¹⁰ Thomas Friedman, *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005).

¹¹ Томас Л. Фрідман. *Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію / Переклад з англійської Мар'яни Прокопович і Романа Скакуна. Львів, 2002.*

го, економічного та культурного – бере свій початок щонайменше з часів Другої світової війни, але набуло нової сили після розпаду радянської імперії у 1991 році, коли США залишилися єдиною у світі супердержавою. Як наслідок, дедалі більше об'єднання економік і культур світу означає, по суті, об'єднання на умовах США. У підсумку нинішні рухи протесту проти глобалізації, які тепер нарощують із поглибленням фінансової та економічної кризи, поєднують антиамериканські настрої з критикою капіталізму в боротьбі за рівність, чесну торгівлю та безперервний розвиток.

Але, придивившись, ми побачимо, що прирівнювання глобалізації до американізації надто спрощене. На практиці виявляється, що, поки культурний вплив Сполучених Штатів у світі повсюдний і небачений, з економічного погляду Азія переганяє Захід. Теперішня фаза глобалізації відображає дорослідання Азійського континенту, що приводить до зміщення економічної потужності від Заходу з домінуванням Америки до Китаю та Індії.

Отже, глобалізацію можна сприймати як поєднання двох незіставних явищ, які або вступають у суперечність, або взаємно доповнюють. З одного боку, ми стаємо свідками культурної американізації світу. Французький економіст Даніель Коен вважає¹², що поступове зниження народжуваності в південній півкулі – це безпосередній результат популярності американських серіалів: сім'ї з двома дітьми стають універсальним зразком. З другого боку, економічне піднесення Азії призводить до кінця монополії західної моделі. Панівне становище Заходу у світі, що почалося зі встановлення британського колоніального врядування в Індії в середині XVIII століття та занепаду Китаю на початку XIX й досягло кульмінації на початку ХХ століття, здається, добігає кінця. Це не дивує істориків імперій, які вже давно знають, що злети й падіння імперій мають циклічний характер.

Це приводить до ситуації асиметричної багатополярності: ключові актори на світовій сцені не тільки не рівні за повноваженнями та впливом, а й кардинально відрізняються своїми поглядами на світ. Якщо Америка та Європа й досі підходять до світових справ у зви-

¹² Daniel Cohen, *Three Lessons on Post-Industrial Society* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2008).

чайний спосіб, керуючись вірою в універсальні цінності, Китай та Індія, а тепер і посткомуністична Росія здаються куди менш зацікавленими в тому, яким стане світ, ніж у своїх власних важелях впливу на нього. (Наприклад, Росія спрямовує доходи від продажу газу та нафти не на покращення життя на планеті, а на відновлення своєї впливовості та легітимності в міжнародній системі.)

Такий прагматичний підхід очевидний у погляді Китаю на Сінгапур. Це місто-держава з його сумішшю конфуціанських цінностей та просвіченої самодержавності зразка XVIII століття відіграло значну роль в еволюції сучасного Китаю. Коли в лютому 1978 року новий лідер Китаю Ден Сяопін зупинився у Сінгапурі з дипломатичним візитом, він не візнав «смітник із комарами», який пам'ятив із 1960-х. Уже через десятиліття після набуття незалежності в 1965 році Сінгапур став успішним містом, що підтримувало капіталізм під суворим, але просвіченим керівництвом Лі Куан Ю. Звільнившись від вузького соціалістичного економічного бачення, Лі Куан Ю доводив Ден Сяопінові, що комуністи, наступники мандаринів¹³ Серединної імперії, напевне, мають досягнути навіть більшого економічного успіху, ніж нащадки бідних китайських селян із півдня¹⁴. І справді це стало ширшим баченням Дена, якого дотримувалася решта лідерів Китаю.

Китаю цей прагматичний підхід приніс плоди. Дивовижний економічний прогрес країни був досягнутий без демократії та навіть без верховенства права.

У решті світу тим часом демократія була небезпечно знецінена через інфляційне вживання цього слова адміністрацією Буша у намаганні виправдати геополітичні амбіції Сполучених Штатів. Контраст між демократичним ідеалом і реальністю демократичних методів роботи в надто великій кількості західних та незахідних країн частково пояснює втрату впливовості Америки на користь Азії, яку я описав раніше.

¹³ Мандарин (порт. *Mandarim* – «міністр, чиновник») – назва чиновників в імперському Китаї, згодом у Кореї та В'єтнамі. – Прим. ред.

¹⁴ Сінгапур заснували переважно вихідці з Південно-Східної Азії. – Прим. ред.

Якщо демократичні держави втрачають віру в демократичні моделі, а автократичні режими в їхніх антидемократичних практиках підтримує поєднання швидкого економічного розвитку та політичної стабільності, то саме західний світ потерпає від цієї еволюції. Ще двадцять років тому безпосереднім наслідком падіння Берлінської стіни було відчуття Заходом своєї вищості, бо саме його демократичні цінності слугували компенсацією за те, що наново об'єднані держави на кшталт Німеччини перебували не в найкращому економічному стані. Але сьогодні демократична сутність Заходу вже не вважається компенсацією за брак ефективного функціонування економіки. Можливо, емоції повернулися на передній край міжнародної арени частково через те, що Захід уже не може покладатися ні на свої цінності, ні на дедалі меншу економічну перевагу й тому реагує на глобальні зміни з певною гіркотою та бажанням захистити свій дорогий відкритий світ від ворожих сил.

Але основна причина того, що сучасний дедалі глобалізованиший світ – ідеальний родючий ґрунт для розквіту чи навіть вибуху емоцій, полягає в тому, що глобалізація зумовлює відчуття незахищеності та порушує питання самовизначення. За часів «холодної війни»¹⁵ можна було не питати: «Хто ми?» Відповідь як на долоні була видна на кожній карті, що зображала два протиборчі тaborи, які поділили між собою земну кулю. Але в мінливому світі без кордонів це питання надзвичайно доречне. Самовизначення міцно пов'язане з упевненістю, а та, свою чергою (або ж її нестача), виражається в емоціях – і особливо в страхові, надії та приниженні.

З економічного погляду глобалізацію можна схарактеризувати просто як інтеграцію економічних діяльностей через кордони за допомогою ринків. Рушійні сили глобалізації¹⁶, як майстерно проаналізував Мартін Вулф, – це зміни в технологіях і стратегіях, які зменшують витрати на транспортування та комунікації й заохочують глибшу довіру

¹⁵ «Холодна війна» – глобальна геополітична, економічна та ідеологічна конфронтація між Радянським Союзом і його союзниками, з одного боку, та США, країнами Західної Європи і їхніми союзниками – з другого, що тривала із середини 1940-х до початку 1990-х років. – Прим. ред.

¹⁶ Martin Wolf, *Why Globalization Works* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2004).